

رهنمودهای تربیتی امام کاظم(ع)(1)

از ویژگیهای انحصاری اسلام نگاه عمیق و ریشه‌ای به امر تربیت است، از دیدگاه اسلام زمینه‌های تربیت را نه از لحظه تولد که از مدتها قبل باید فراهم نمود، از بزرگترین اهداف ازدواج تربیت فرزندان صالح و شایسته است...

گام نخست در تربیت

از ویژگیهای انحصاری اسلام نگاه عمیق و ریشه‌ای به امر تربیت است، از دیدگاه اسلام زمینه‌های تربیت را نه از لحظه تولد که از مدتها قبل باید فراهم نمود، از بزرگترین اهداف ازدواج تربیت فرزندان صالح و شایسته است، ازدواج تنها یافتن شریک در زندگی مشترک و پیوند ساده میان زن و مرد نیست بلکه مرد باید مادری شایسته و زن پدری لایق برای فرزندان آینده خود برگزیند امام کاظم(ع) فرموده است: ... و اختاروا لنطفکم ... برای نطفه‌های خود انتخاب کنید [مادران شایسته‌ای برای فرزندان آینده‌تان برگزینید] و نیز آن حضرت ویژگیهایی را برای انتخاب همسر فرمود که رعایت آنها شرط موفقیت در زندگی آینده است، برخی از این معیارها عبارتند از:

صالح بودن

آن حضرت از پیامبر اکرم(ص) نقل می‌کند که رسول خدا(ص) فرمود: خداوند فایده‌ای بهتر از همسر صالحه به انسان نداده تا وقتی او را می‌بیند خوشحال گردد و هر گاه شوهر خارج از منزل است خود و مال شوهر را حفظ نماید. همچنین آن حضرت دعایی را به اصحاب تعلیم دادند که از خداوند طلب همسر صالح و مهربان کنند: اللهم ارزقنی زوجه صالحه ودودا ... و سفارش کردند که این دعا را بعد از نماز و قرائت سوره فاتحه و یس بخوانند.

کفو بودن

همشان بودن والدین، در تربیت اولاد نقش بسزایی دارد، چنانچه والدین از نظر سطح سواد و فرهنگ و مسائل اخلاقی و اعتقادی به هم نزدیک نباشند دچار تضاد و ناهماهنگی در تربیت خواهند شد و تربیت مطلوب حاصل نخواهد گشت. امام کاظم(ع) در حدیثی می‌فرماید: وانكحوالاکفاء ... با همسرانی که همسطح و کفو شما باشند ازدواج کنید ...

عاطفه همسر

فرزند بیش از هر چیز بویژه در دوران کودکی نیاز به محبت دارد، با محبت بودن همسر از دو جهت اهمیت دارد از طرفی کانون خانواده را صفای بیشتر می‌بخشد و باعث نیرو و توان بیشتر مدیر خانواده یعنی شوهر می‌گردد و از طرف دیگر فرزندان تشنه محبت، خود را از چشمه زلال محبت سیراب و روان آنها را طراوت می‌بخشد. امام کاظم(ع) در دعایی که به اصحاب تعلیم دادند طلب همسر ودود و باعاطفه زیاد را از خداوند، سفارش نمودند.

عفاف و پاکدامنی همسر

عفاف و پاکدامنی از معیارهای ضروری انتخاب همسر است؛ زیرا فرزندان طیب و پاکیزه از دامان مادران پاکدامن و با عفت پرورش خواهند یافت.

امام کاظم(ع) از رسول خدا(ص) نقل می‌کند که فرمود: با زنان فلان طایفه ازدواج کنید زیرا آنها با عفت هستند و زنان آنان نیز با عفتند و با زنان فلان طایفه ازدواج نکنید زیرا آنان با عفت نیستند و زنانشان نیز با عفت نخواهند بود و نیز علی بن جعفر می‌گوید از برادرم سؤال کردم آیا استفاده از شیر زنی که از راه زنا بچه زاییده صلاح هست؟ فرمود: استفاده از شیر او و شیر دختر او که از زنا متولد شده صلاح نیست.

امام هفتم(ع) بیش از آنکه دیگران را به انتخاب همسر شایسته توصیه کند خود بدین امر اساسی اهمیت می‌داد و برای فرزندان خود مادران صالح و شایسته انتخاب نمود، نکته قابل توجه اینکه هر کدام از همسران ایشان که از نظر تقوی و فضیلت برجسته‌تر بودند فرزندان بلند مرتبه‌تری داشتند برای نمونه به منزلت دو نفر از همسران آن حضرت اشاره می‌کنیم:

1- مادر امام رضا(ع)

از عون بن محمد کندی روایت شده که من مردی را آگاهتر از علی بن میثم به کارهای ائمه(علیهم السلام) و ازدواجشان ندیدم او می‌گفت که حمیده مصفاة مادر حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر(ع) که از اشراف و بزرگان عجم بود کنیزی خرید و اسم آن تکتیم بود و او در عقل و دین و احترام به حمیده بهترین زن بود بطوریکه به احترام حمیده هیچگاه در مقابل او نمی‌نشست، حمیده به فرزندش گفت:

پسرم من کنیزی بهتر از تکتتم سراغ ندارم و شکی ندارم اگر فرزندی داشته باشد خداوند او را پاکیزه می‌گرداند و من این کنیز را به تو بخشیدم، درباره او سفارش به نیکی کن، آنگاه که حضرت رضا(ع) از آن بانو متولد شد او را طاهره نامید، نوادش سالم بود و از او شیر زیادی می‌خورد، آن بانو درخواست کرد دایه‌ای بگیرند که در شیر دادن به او کمک کند. از او پرسیدند مگر شیر تو کم شده؟ گفت شیرم کم‌نشده اما من اورد، اذکار و عبادتهایی داشتم و از هنگامی که فرزندم به دنیا آمد، کمتر به آنها می‌رسم.

2-ام احمد (مادر شاهچراغ)

ام احمد تنها زنی است که امام کاظم(ع) در وصیتنامه خود از او یاد می‌کند، مرحوم مجلسی درباره اومی‌نویسد: مادر احمد از زنان مورد احترام بود و امام کاظم(ع) علاقه شدیدی به او داشت، هنگامی که حضرت می‌خواست از مدینه به سوی بغداد حرکت کند، ودیعه‌های امامت را پیش او سپرد و فرمود: هرگاه کسی پیش تو آمد، در هر وقتی از اوقات که باشد و این امانت را از تو طلب کرد، بدان که من به شهادت رسیدم و او جانشین بعد از من و امامی است که اطاعت او بر شما و دیگران واجب است.

اولین نیکی به فرزند

انتخاب نام نیکو از حقوق فرزند بر والدین و نشانه احترام و اهمیت آنها به آینده فرزند می‌باشد. نام علامتی است که فرزند آن را تا پایان عمر به همراه دارد اگر نیکو باشد مایه سرور و شادی فرزند و اگر ناپسند و زشت باشد باعث اندوه و حسرت او می‌گردد. موسی بن بکر از امام کاظم(ع) نقل می‌کند که فرمود: اولین کار نیک پدر برای فرزند این است که نام نیکو برایش انتخاب نماید. در حدیث دیگری آن حضرت برخی از اسامی نیکو را ذکر می‌نماید. سلیمان جعفری می‌گوید از حضرت کاظم(ع) شنیدم که فرمود: خانه‌ای که یکی از اسمهای محمد، احمد، علی، حسن، حسین، جعفر، طالب و فاطمه در آن باشد فقر در آن داخل نمی‌شود. اهمیت نام نیکو بدان حد است که گاهی حضرت از نامهای ناپسند نهی می‌فرمود و حتی در کودکی نسبت به آن حساس بود: یعقوب سراج نقل می‌کند که بر حضرت ابی‌عبدالله (امام صادق) (ع) واردشدم در حالیکه بر بالین فرزندش (امام کاظم) (ع) ایستاده بود و موسی(ع) درگاهواره جای داشت و حضرت با او نجوی می‌کرد و آهسته سخنانی می‌گفت آنقدر تامل کردم تا سخنانش با فرزند تمام شد، آنگاه فرمود: نزدیک بیا و سلام کن، رفتم و سلام کردم، آن طفل با بیانی فصیح و روشن جواب سلام مرا داده و فرمود: برو و نام دخترت را که دیروز [حمیراء] نام نهاده‌ای تغییر بده، به درستی این نامی است که خداوند را به غضب می‌آورد، آنگاه حضرت صادق(ع) به من فرمود:

زود برو و آنچه موسی(ع) گفت عمل کن تا کامیاب شوی، سپس من نام دخترم را از حمیراء تغییر دادم.

سیره عملی امام کاظم(ع) گواه صادقی بر اهمیت نام نیکو برای فرزندان است، آن حضرت با کثرت فرزندان برای آنها نام نیکو برگزید و حتی در مواردی اسامی مشترک انتخاب نموده و با پسوند اکبر، کبری، وسطی و صغری آنها را از هم جدا می‌کرد. مرحوم مجلسی در بحارالانوار تعداد فرزندان آن حضرت را 37 نفر ذکر می‌کند و از اسامی آنان چنین یاد می‌کند:

الف) پسران: علی (رضا) (ع)، ابراهیم، عباس، قاسم، جعفر، اسماعیل، هارون، حسن، احمد، محمد، حمزه، عبدالله، اسحاق، عبیدالله، زید، حسین، فضل و سلیمان.

ب) دختران: فاطمه کبری، فاطمه صغری، رقیه، حکیمه، ام ابیها، رقیه صغری، کلثوم، ام جعفر، لبانه، زینب، خدیجه، علییه، آمنه، حسنه، بریهه، عائشه، ام سلمه، میمونه و ام کلثوم. همچنین از عمده الطالب، ابراهیم اکبر و ابراهیم اصغر را نقل می‌کند. علاوه بر مرحوم مجلسی برخی، نامهای مشترک دیگری را چون زینب، زینب الکبری، خدیجه، خدیجه الکبری، ام کلثوم الکبری، ام کلثوم الوسطی و ام کلثوم الصغری را برای فرزندان امام کاظم(ع) ذکر کرده‌اند.

عقیقه و ولیمه فرزند

عقیقه و ولیمه علاوه بر آثار اجتماعی چون اطعام فقراء و مؤمنین، برای کودک نیز مؤثر خواهد بود؛ زیرا از طرفی نشانه احترام والدین به کودک است و از طرف دیگر به منزله تامین و حفظ سلامتی فرزند است. از امام صادق(ع) نقل شده که فرمود: کل مولد مرتهن بالعقیقه: هر نوزادی در گروه عقیقه است. اهمیت عقیقه تا بدانجاست که امام کاظم(ع) فرمود: هنگام تولد فرزند عقیقه برای او واجب است، تعبیر به وجوب هر چند از نظر فقهی واجب شرعی نیست و عقیقه یک عمل مستحبی است، اما نشانه اهمیت آن می‌باشد. در مورد ولیمه، علی بن حکم از بعضی اصحاب نقل می‌کند که امام کاظم(ع) برای بعضی فرزندان ولیمه داد و اهل مدینه راتا سه روز از اقسام فالوده‌ها (غذای معمول آن زمان) در دیگهای بزرگ در مساجد و برزنها طعام دادند، بعضی از اهل مدینه به خاطر این کار بر حضرت عیب گرفتند، خبر به گوش حضرت(ع) رسید، فرمود: خداوند هیچ چیزی را به پیامبری نداده الا اینکه مانند آن را به پیامبر [خاتم] عطا کرده و بلکه به او چیزهایی داده که به دیگران نداده است، به سلیمان فرمود «؛ هذا عطاءنا فامنن او امسك بغير حساب» محمد(ص) فرمود: «؛ ما اتيكم الرسول فخذوه و ما نهيكم عنه فانتهوا» هر آنچه پیامبر به شما آموخت فرا گیرد و عمل کنید و از آنچه شما را منع کرده پرهیز نمایید.

احترام به فرزند

افراد نسبت به رعایت ادب و احترام دیگران متفاوتند، برخی به نحو شایسته‌ای نسبت به دیگران رعایت ادب و احترام می‌نمایند و در اصل احترام و ادب فرقی میان بزرگترها و کوچکترهای اعضای خانواده خود و دیگران قایل نیستند، برخی دیگر در خارج از کانون خانواده خویش و نسبت به دیگران بسیار مودب می‌نمایند و چه بسا به رعایت ادب و احترام شهرت یافته‌اند اما در کانون خانواده خویش چنان احترامی را لازم نمی‌دانند و رفتار و گفتاری مودبانه و محترمانه آنچنان که می‌بایست در مقابل فرزندان خود

ندارند، عده‌ای دیگر هستند که فقط بزرگترها را شایسته رعایت ادب و احترام می‌دانند و به کودکان واقعی نمی‌نهند و بایندار خود آنان را بچه می‌انگارند غافل از آنکه گرچه ما آنان را کودک می‌پنداریم اما آنان خود را کوچک و کودک نمی‌پندارند بلکه در حد فهم خود تصور بزرگی از خویشتن دارند، باید دانست که رعایت ادب و احترام صرفاً نه در خارج منزل شایسته است و نه هم فقط نسبت به بزرگترها بایسته، بلکه همچنانکه احترام به بزرگترها لازم است و شایسته نسبت به کوچکترها نیز ضروری است و بایسته زیرا کودک ادب و احترام را در آموزشگاه خانواده فرا گرفته و آن را در صحنه اجتماع به نمایش می‌گذارد. از سلیمان بن حفص مروزی نقل شده که گفت:

موسی بن جعفر فرزند خود علی را «رضا» نامید و هر زمان که نام او را بدون خطاب به او بر زبان جاری می‌کرد، می‌فرمود: بگویند فرزند من رضا، نزد من بیاید و به فرزند خود «رضا» چنین گفتم و فرزند من رضا چنان گفت و هرگاه آن جناب را مخاطب قرار می‌داد، می‌فرمود: یا ابالحسن. امام(ع) نه تنها در زمان حیات فرزندان آنها را احترام می‌نمود که بعد از مرگ آنها نیز برای آنها احترام قائل می‌شد و این رفتار برای فرزندی که در قید حیات بودند بسیار جالب و با اهمیت بود. یونس بن یعقوب نقل می‌کند هنگامی که امام موسی(ع) از بغداد به مدینه برگشت، فرزند او در «فید» وفات یافت.

حضرت او را در همانجا دفن نمود و به بعضی از دوستانش سفارش کرد که قبر او را با گچ بسازند و نام او را بر لوحی نوشته، بر قبرش بگذارند.

فرزندان و محبت

فرزندان گلهای بوستان زندگیند و کام تشنه آنها جز با محبت والدین سیراب نمی‌گردد، هر نوع کوتاهی در سیراب نمودن آنها اثری جز پژمرده شدن این گلهای معطر به دنبال ندارد، برخی والدین از نقش محبت در رشد معنوی و حتی جسمانی فرزندان خود غافلند و کمتر به اهمیت و تاثیر سحرآمیز آن توجه دارند در حالی که محبت داری شفا بخش بسیاری دردهاست، بسیاری از ناسازگاریها و پرخاشگریهای فرزندان را با محبت می‌توان پیشگیری نمود، نکته مهم در محبت و عاطفه به فرزندان اظهار و ابراز آن است چه بسا والدینی که فرزندان خود را بسیار هم دوست می‌دارند، اما کمتر این عاطفه قلبی خود را ابراز می‌کنند. از بهترین شکلهای اظهار محبت در آغوش گرفتن و بوسیدن فرزند در کودکی و هدیه دادن در نوجوانی و جوانی است. مفضل بن عمر نقل می‌کند که بر موسی بن جعفر(ع) وارد شدم در حالیکه فرزندش علی(ع) در کنارش نشسته بود و او را می‌بوسید و زبان او را می‌مکید و او را بر شانه خود می‌گذاشت و او را به خود می‌چسباند و می‌فرمود: پدر و مادرم به فدای تو باد چقدر خوشبو و پاکیزه است بوی تو و چقدر خلقت تو پاک و طاهر است و چقدر فضل تو ظاهر است ...

علی همت‌بناری

منبع: مکتب الثقلین